

A szomszédos Csehszlovákiából érkezett hozzánk ez a kézirat, amely ott már a Komenský című tanítók lapjának 1989. 8. számában megjelent. Bár szerkesztőségünk másodközlésre mind ez ideig nemigen vállalkozott, most mégis örömmel tekint el ettől a gyakorlattól, abban a hitben és meggyőződésben, hogy értékeink és tapasztalataink kölcsönös megismerésének, szellemi kitérülközásaiknek sobasem lehetnek akadályai az országhatárok, ha a nyitottság és emberiség ténylegesen bensőnkől fakadó magatartás és gyakorlat, s nem pedig üres szólam csupán.

Dobcsányi Ferenc
főszerkesztő

ZUZANA MAYEROVÁ
Pozsony, Csehszlovákia

A tanulók önálló munkájának megvalósulása

A csehszlovákiai pedagógiai reform új koncepcióját gondosan és széles áttekin-
téssel dolgozták ki. Ennek ellenére az új felfogás céljainak és módszereinek meg-
értése és a napi tanítási gyakorlat megvalósítása közt bizonyos ellentéteket lehet ta-
pasztalni. Az ellentétek egyike abban rejlik, hogy a gyakorlati tanítás folyamán az
iskolák többségében még tovább tart a kész tételek sulykolása a tanulók önálló,
alkotó gondolkodásra való nevelésének gyakorlása helyett.

A szerzők egy része ezt az ellentétet a pedagógiai enciklopedizmus és a peda-
gógiai fundamentalizmus közti különbségként fogalmazza meg.

Az ellentétek másik, nem kevésbé fontos oldala, nem hangsúlyozzák eléggé a ta-
nulók teljesítményének állandó és következetes értékelését a tanórán. A modern pszi-
chológia ismeri és használja a sikerélmény kategóriáját.

Általánosan ismert tény, hogy azok az ismeretek a legértékesebbek, melyeket a
gyerek saját gondolkodásának fejlesztésével szerez meg. Ez a felfedezés örömeivel
jár. És ki van legközelebb a diák szorgalmának értékeléséhez, mint természetes te-
kintélye, a tanító? A gyerek vágyik arra, hogy teljesítményét közvetlenül a teljesítés
után értékeljék kifejtett erőfeszítésével arányban, közösség előtt, legyen ez akár az
osztály, akár a családi otthon. Hibát követnek el azok a tanítók, akik csak a fel-
méréseket értékelik, netán csak a bizonyítványt.

A tanító fogalmát helytelenül értelmezzük. Sajnos, gyakran csak tanítunk, és ez
kevés. Az osztályban lehet 5—7 kiváló diák, ezeket elég tanítani, de 20—25 diákot
meg kell tanítani tanulni. Ezek azok, akik hármасokat, sőt egyeseket kapnak. Miért?
Mert csak tanítunk, de nem tanítjuk meg őket. Meg kell kérdezni, mit csinált a ta-
nuló 45 perc alatt az iskolában, ha a tanító másnap elégtelennel értékeli az otthon
meg nem tanult anyag miatt. Minden fellépést, minden feleletet a tanórán kell érté-
kelni. Napi gyakorlattá kellene tenni — ez ne csak kivétel legyen —, hogy a tanuló
egyetlen órán akár öt dicséretet is kaphat, és rögtön utána három fenyítést hibáiért,
melyeket ki kell javítania. A gyerekeket rá kell vezetni arra, hogy maguk gondol-
kodjanak, mi tettek vagy mondtak jól, és hol követtek el hibát.

Az ellentétek harmadik oldalát abban látom, hogy a tanító iskolai munkája túl
van szervezve. A tanítóknak általában nincs elég terük alkotó kezdeményezésre fele-
lősségteljes és türelmet igénylő munkájukban. A tanóra szerkezete, formája és mód-
szere megváltoztathatatlan, mint valami kánon. Az iskolai vezető szervek is állandóan a tanóra felépítését figyelik és értékelik, nehogy formálisan hiányozzon belőle

valami, tehát jobban ellenőrzik a tanítót és módszereit, mint a tanulók tudásszintjét, eredményeiket, illetve hiányosságaikat.

Tudatosítani kellene, hogy az iskolai munka kollektívan szervezett, a legkisebb ilyen egység az osztály, de az ilyen kollektíva sikere is több egyén sikeréből tevődik össze. Minden egyén egyedi és ismételhetetlen hozzáállást kíván, egyetlen tanulót se lehet valamilyen számtani középértékbe besorolni.

A gyerekek, akiket tanítunk, tehetségesek, fogékonyak, csak el vannak hanyagolva mind az iskolában, mind a családban. Évtizedes pedagógiai gyakorlatom meggyőzött arról, hogy rendszeres munkával a gyerekeket rá lehet vezetni, hogy gondolkodjanak, használják eszüket, működjenek együtt a pedagógussal, és kiváló eredményeket érjenek el (még 35—40-es osztálylétszám esetén is). Csak ki kell használni a gyerek természetes érdeklődését. Természetesen ez a tanító teljes erőbedobását igényli csemetétől csemetéig.

Nincs magasabb feladat, mint az ifjúságot már a jövő évezredre készíteni elő. A társadalmi fejlődés egyre határozottabban követeli meg a képzett embereket, akik képesek a legbonyolultabb feladatok megvalósítására, de egyben kulturáltak, széppérezők, igazságszeretők. Az alapokat már az iskola alsó tagozatán kell lefektetni. Néhány tapasztalatomat és ötletemet szeretném felsorolni.

Gyakorlatom meggyőzött arról, hogy a pedagógiai folyamat sikere a tanító hozzáállásától függ, attól, hogyan tudja megszervezni a munkát, hogyan tudja felkelteni az érdeklődést még a gyengébb előmenetelű gyerekeknél is.

Az alsó fokú tanítók módszertani kézikönyve előírja, hogy a tanulónak az órán legalább egyszer át kell olvasnia az új tananyagot. Ha az anyag terjedelmesebb, szakaszokként olvassuk. Amikor a diákok látják, hogy az új anyagból is felelhetnek, és jó értékelést érhetnek el az órán mutatott tevékenységükért, figyelmesekké válnak. A szöveg elolvasása után, rövid magyarázat kíséretében a tanulók kérdéseket fogalmaznak meg, és keresik rájuk a választ, ezzel a tananyag mélyebb megismerését sajátítják el. A pedagógus munkájának lényege: megtanítani a diákot, hogy különbséget tegyen lényeges és kevésbé lényeges közt.

A tanulóknak az órán kellene elsajátítaniuk az anyagot, otthon csak átismételni és rögzíteni. Evvel a hozzáállással a gyengébb előmenetelű diákok is egyre aktívabbá válnak, sikerélményük van, és evvel arányban csökken ódzkodásuk. A gyerekek egymást kérdezik ki, és értékelik mind a kérdések feltevését, mind a feleleteket. A párbeszédbe először a jobb tanulók kapcsolódnak be, később már a kevésbé bátrak is jelentkeznek. Az órán munkalétkör uralkodik, a tanulók gondolkodni tanulnak, tanulnak tanulni, tanulják a kifejezőkészséget, értékelik nemcsak saját munkájukat, hanem az egész kollektíva munkáját is. A passzív, gyenge diákokból aktív egyének válnak, akik örülnek munkájuk eredményének.

A tananyag rögzítéséhez a rövid kérdés-felelet módszerét használom. A kérdések cédulákon vannak. Szétosztásuk után a tanulók sorban elolvassák a kérdéseket, és felelnek rájuk. Ha nem tudják a választ, megfordítják a cédulát, és elolvassák a helyes választ. Kölcsönösen teszik fel a kérdéseket, és ellenőrzik a helyes válaszokat. Így az osztály öt perc alatt átismétli a már átvett anyagot. A lényeg az, hogy mind a kérdés, mind a felelet rövid, de velős legyen.

A gyerekeket az első osztálytól rá kell szoktatni a becsületes alkotómunkára. Ha tudják, hogy az anyagból nem egyszer, hanem többször is fognak felelni, felelősebben állnak hozzá a tanuláshoz. A gyerekeknek — főleg a kényelmesebbeknek — hangoztatni kell, hogy használják az eszüket, ne legyenek lusták gondolkodni. Ha a tanuló saját erejéből tud valamit bizonyítani, erősödik az önbizalma. Nem szabad megengedni, hogy a gyerekek ne gondolkodjanak, mert ez a rossz szokás követni fogja őket egész életükön át.

Gyakran elég a gyerekekkel viszonylagos apróságon keresztül kapcsolatot teremteni és azonnal megdicsérni őket: na látod, te is vagy olyan ügyes, mint Éva, látod, te is tudsz gondolkodni. Ha a tananyag félévi vagy év végi ismétlését csak az osztályozó értekezlet előtti feleltetésre hagyják, a megszerzett ismeretek felületesek maradnak.

Az ellenőrzőkönyvvel való munka

A szülőkkel való kapcsolatomban nagyon segít az ellenőrzőkönyv. A szülők szándéka, hogy gyerekeik műveltek legyenek, és minden szülő számára az ő gyereke a legegyszerűsebb, a legokosabb.

Az ellenőrzőkönyv segítségével tájékoztatom a szülőt elsősorban arról, mi a pillanatnyi tananyag, és mik a gyerek gyenge, illetve jó pontjai. Pl. a számtanban a bejegyzéseket több részre osztom a tananyagnak megfelelően, összeadás 20-ig, kivonás 20-ig, egyenletek, egyenlőtlenségek, diagramok. Így nemcsak a szülők, de én is követhetem, hogyan halad a gyerek az anyag elsajátításában és milyen sikerrel.

A szülői munkaközösség első értekezletén kérem a szülőket, legyenek belátóak a tanulók esetleges kezdeti sikertelenségeivel szemben. Inkább biztassák a gyerekeket, hogy javítsák ki a rossz értékelést. Az én szándékom is, hogy a csorbát minél hamarabb köszörüljék ki. A gyengébb eredményeket csak azért írom be, hogy vissza tudjak térni a gyerek adott nehézségeihez (ezeket az ellenőrzőkönyv hátsó borítólapjához ragasztott külön ívre írom). Az ellenőrzőkönyv rovataiba csak a jó jegyeket írom be. A tanulók ezt értékelik, és örülnek, hogy a rossz jegy nem kerül be a többi jegy mellé.

A korrepetálásra, illetve pótorára a tanítás előtti vagy utáni időt használjuk ki, esetleg amikor a többi gyerek mással van elfoglalva. Ilyenkor az illető tanulót magamhoz szólítom, és egyedileg foglalkozom vele 5—10 percet, amíg a tananyagot meg nem érti.

A harmadik osztályban tanulják az *ábécét*. Az ábécé végigkíséri a tanulót egész élete folyamán, tehát nem elegendő csupán pár órát szentelni neki. A tananyagot gyakran kell ismételni, erre pár perc elég. A szavaknak szótárakból való vetélkedő jellegű kikeresése meggyőzi a gyerekeket arról, hogy nem elég csak a pillanatnyi emlékezés, tartós ismeretekre van szükség.

Tollbamondás

A tollbamondást kb. egy héten át készítjük elő, mindegy, melyik évfolyamban. A módszer alkalmazható az első osztály második felétől a negyedik osztályig. Néha, főleg ha bonyolultabb a szöveg, úgy diktálom le, mint gyakorló tollbamondást (a nyelvtanórákon a tervezett tollbamondással 3-4 percet foglalkozunk). A szóbeli és írásbeli begyakorlás és a tananyag megértése után kiválasztom a meghatározó szavakat, s ezekből alkotom meg a tervezett tollbamondás mondatait, és a szöveget felfrom a táblára. A diákok fennhangon olvassák a szöveget a tábláról, és indokolják, mit és miért írunk így. A szöveget mindennap elolvassák. A tollbamondás gyakorlásánál a táblán lévő szöveget eltakarom. Írás közben a szomszédok közé a padra kemény borítású könyvet állítatok. A tollbamondás után a táblát felfedem, és a tanulók maguk javítják ki ezeket a gyakorlatokat. Közben figyelmeztetem őket, jól jegyezzék meg a szavak írásmódját. Saját javításuk után sorban jelentkeznék, ki írt hiba nélkül, ki egy hibával stb. A tanulók tudják, hogy a hibás szavakat otthon még egyszer le kell írniuk.

Másnap látunk hozzá a tollbamondás írásához. A szöveg a táblán van, de el-

takarva. A tollbamondás befejezése után mindenki még egyszer csendben elolvassa a munkáját, és tollal elvégezheti az utolsó javításokat. Majd becsukják a tollakat, és beteszik a padba.

A tábla felfedése után mindenki keresi hibáit — javítja munkáját közönséges ceruzával. Utána egyenként a tanári asztalhoz jönnek. Először azok, akik hiba nélkül írtak. A munkák ellenőrzése, piros tollal való javítása és osztályozása után mással foglalom le őket, pl. tanulják a házi feladatot, olvasnak, amíg a többiek tollbamondását ellenőrzöm. Evvel a módszerrel alkalmat adok a gyerekeknek, hogy a tanulmányukat gondosan sajátítsák el.

Minden tanuló saját hibáin tanul, amikor saját maga után javítja dolgozatát és követi: mit javít, és hogyan értékeli a tanár. Ha a tanár otthon javítja és osztályozza a tollbamondást, és csak később osztja szét helyesbítésre, az ilyen értékelés a gyerek számára kevésbé időszerű, kevésbé sarkall jobb teljesítményre.

Az olvasás gyakorlása és értékelése

A második osztálytól az olvasást a következőképpen tanítom. Az ismeretlen szavak értelmének magyarázata után közösen elolvassuk az egész szöveget, és próbáljuk megmagyarázni a fő gondolatokat. Utána az egyéni olvasás következik. Először a legjobb tanulók olvasnak. Minden hibánál az asztalon koppantok. A tanulók tudják, hogy a mondat elolvasása után meg kell mondaniuk, hol vétettek, és újból elolvassák a mondatot most már hibátlanul. Ha ez nem sikerül, a többiek segítenek. A szóban forgó mondatot addig ismételjük, amíg be nem gyakoroljuk a hibátlan olvasást.

Az olvasási házi feladat ellenőrzésénél a gyerekek 7-8 mondatot olvasnak, én az előforduló hibákat jegyzem. A szöveg elolvasása után felszólítom a tanulót, értékelje, hol követett el hibát, hány hiba fordult elő saját értékelése szerint. Ha némelyik hibát elfelejtette, a kollektívából valaki kiegészíti. A legjobbaknak, akik az olvasást kiválóan teljesítették, beírom a jegyet az ellenőrzőkönyvbe.

Kéthetenként felmérést végzek ismeretlen szöveg olvasásából, rendszerint ifjú-sági folyóiratokból.

Az otthoni olvasás motiválása

A szülői munkaközösség első értekezletén ismertetem a szülőkkel, hogy ún. mesefát készítettem.

Két összeragasztott A/3 nagyságú kartonból készítem. A megrajzolt törzsre, illetve ágakra színes levélkéket tűzök fel a tanulók neveivel. Minden elolvasott meséért a tanuló levelére erecskét rajzolok. Minden tanulónak egy levélkéje van a fán, ezt meg is mutatom a szülőknek. A táblára felírom az évfolyam javasolt irodalmát. Felhívom a szülők figyelmét arra, hogy a gyerekek már nagyobbak, biztosan van elég játéku otthon, biztatom a szülőket, hogy ünnepi alkalmakra ajándékozzák meg gyerekeiket könyvvel a javasolt irodalomból. Kérem ezen a téren együttműködésüket.

A tanulók az otthon hangosan elolvasott meséket (még úgy is, hogy a mama közben vacsorát főz) beírják az ellenőrzőkönyvbe. A szülők feladata ezeket a bejegyzéseket aláírni. A bejegyzések szerint kapják a gyerekek az erecskéket leveleikre. Ha egy levélke betelik erecskékkal, új levélkét tűzök fel a fára a nevével. Havonta értékelem a nem kötelező olvasmányokat, a legszorgalmasabbak arany-, ezüst- és piros (bronz-) leveleket kapnak. Ez a módszer segít, hogy már a második évfolyamban a tanulók hibátlanul és folyamatosan olvasnak. A harmadik osztálytól kezdve az elolvasott irodalomból olvasónaplót vezetnek, így erősödik a gyerek viszonya a könyvhöz, szélesedik látóköre és alakul jellemi arculata.

Nem elégíti ki a számtan tanításának olyan módszere, amikor a tanár vagy egy diák számol a táblán, a többiek meg gondolkodás nélkül, gépiesen másolják a táblára írottakat.

Olyan megoldást alkalmazok, hogy a példát az egész osztálynak adom fel. Eleinte a tanulók nézegetnek jobbra-balra, hátra fordulnak, segítséget keresnek. Akadályok felállításával elérem, hogy önállóan kezdenek dolgozni, keresik a példa megoldásának kulcsát. Így ráérek foglalkozni a gyengébb tanulókkal is. Amikor a tanulók megoldják a feladott példákat, rögtön javítom, értékelem, és szükség esetén magyarázatot fűzök a dolgozatokhoz. A munkafüzetbe annyi ötöst kapnak, ahány példát hibátlanul oldottak meg. Két hónapi önálló munka után az órán csak ritkán fordul elő hibás megoldás. A helytelenül kiszámított példákat L-betűvel jelölöm meg (látam), ezeket a tanulóknak azonnal ki kell javítaniuk. Evvel a módszerrel csökken a gyenge előmenetelű tanulók száma. Kezdetben a tanulókat bátorítani kell.

Minden gyereket céltudatosan el kell foglalni. A munkát rövid megszakításokkal válogatom, ilyenkor tornázunk vagy énekelünk.

Ilyen módon kialakulnak a diákok tudatos fegyelmének a feltételei, amely nem a félelemből ered, sőt örömet lelik a munkában és az elért eredményekben. Az önkéntes fegyelem lényege az aktív munka, melynél értékelik a jó eredményeket, tehát nő a diákok bizalma saját képességeikben.

Befejezés

A tanulóknak a tanórán kell megtanulniuk az anyagot, nem otthon. Az óra minden percét ki kell használni a tananyag megértésére. Az átvett anyagot meg kell világítani minden oldalról, a diákokkal közösen végzett elemzéssel.

Lehetővé kell tenni, hogy a diákok önállóan nyilvánuljanak meg. A diák minden megnyilatkozását azonnal és írásban kell értékelni.

Állandóan gondolni kell arra, hogy nincsenek átlagos vagy átlag alatti diákok, csak elhanyagoltak vannak. Keressük ennek az okát és küszöböljük ki.

Fordította a szerző

Barbara Wotjak—Manfred Richter:

DEUTSCHE PHRASEOLOGISMEN. EIN ÜBUNGSBUCH FÜR AUSLÄNDER.

Bár a frazeológia mint nyelvészeti diszciplína az utóbbi években késégbevonhatatlan előrelépéseket tett, és fokozatosan mintegy önálló tudományág rangjára emelkedik, meg kell jegyeznünk, hogy a frazeológiai kutatás tudománytörténeti fejlődése a gyakorlati nyelvoktatás szemszögéből nem hozott szembetűnő változást. Különböző jellegű és színvonalú szólásgyűjtemények, frazeológiai (tan)szótárak léteznek már ugyan, de német frazeológiai gyakorlókönyv jöszerevel ez ideig nem állt rendelkezésre.

Hasonló felismerés vezérelte Barbara Wotjak nyelvészt és Manfred Richter gyakorló tanárt a kiadvány megalkotásakor. Azt a célt tűzték ugyanis maguk elé, hogy a modern nyelvészeti kutatások frazeológiai vonatkozásai minél köz-

vetlenebbül épülhessenek be a német, mint idegen nyelv elsajátítását szolgáló tan- és gyakorlókönyvekbe. Kötetük lényegében egy 1985-ben, a lipcei egyetem Herder-intézete által megjelentetett házi jegyzet („*Dem Phraseologismus auf den Zahn geföhlt. Prämissen und Übungen*”) továbbfejlesztett, átdolgozott kiadása.

Az ötletgazdag, módszertani leleményességről tanúskodó könyv elsősorban idegennyelv-tanárokhöz, germanistákhoz, fordítókhoz szól, és a haladó szintű nyelvoktatás során kiegészítő anyagnak kíván szolgálni: a szerzők szándéka szerint a kommunikatív orientációjú szókincsfejlesztésbe integrálva.

Az új kötet — elődjéhez képest is — az elmélet és a gyakorlat szerves egységét tükrözi. Míg az 1985-ös verzióban a teoretikus tudnivalók — az olvasótól igényes nyelvészeti felkészültséget feltételezve — a kiadvány elején egy tömbbe koncentráltan voltak jelen, a mos-